

Bohemian Breweries Limited – Zlatý důl, nebo past?

3. část: Noví konkurenti a bankrot

Bohemian Breweries Limited – Goldmine or Trap? *Part III: New Rivals and the Bankruptcy*

Libor HRUŠKA

e-mail: hruska.libor@seznam.cz

Recenzovaný článek / Reviewed paper

Hruška, L.: Bohemian Breweries Limited – Zlatý důl, nebo past? 3. část: Noví konkurenti a bankrot. Kvasny Prum. 59, 2013, č. 7–8, s. 209–212

Předkládaný příspěvek je závěrečnou částí třídílného seriálu seznamujícího s londýnskou pivovarnickou společností Bohemian Breweries a její neúspěšnou misí na český trh v turbulentní době konce 19. století. Třetí díl této hospodářsko-sociální historické sondy se zabývá problémy, s nimiž se Britové v Čechách potýkali, založením konkurenčních podniků na pražských předměstích a zánikem společnosti.

Hruška, L.: Bohemian Breweries Limited – Goldmine or Trap? Part III: New rivals and the bankruptcy. Kvasny Prum. 59, 2013, No 7–8, p. 209–212

The paper aims to describe the history of the British joint-stock company Bohemian Breweries Limited, which owned three breweries in Prague in the turbulent period of the late 19th century. The last part of the three-part paper describes the foundation of the new rival companies in the Prague suburbs, which, among other things, led to the bankruptcy of the company.

Hruška, L.: Bohemian Breweries Limited – Goldrausch oder die Falle? Teil III: Die neue Konkurrenz und Bankrott. Kvasny Prum. 59, 2013, Nr. 7–8, S. 209–212

Der Artikel ist der letzte Teil der dreiteiligen Serie, die die Londoner Braugesellschaft Bohemian Breweries und ihre erfolglose Mission auf den tschechischen Markt in der turbulenten Zeit an der Wende des 19. Jahrhunderts beschreibt. Der dritte Teil dieser wirtschaftlichen und sozialen historischen Sonde befaßt sich mit den Problemen, die die Briten in der Tschechei getroffen haben, die Gründung der neuen Brauereien in den Vororten von Praha (Prag) und Auflösung der Gesellschaft.

Klíčová slova: pivovarství, 19. století, nacionalismus, akciová společnost, London, Praha

Keywords: brewing industry, 19th century, nationalism, joint-stock company, London, Prague

1 LIBEŇ SE DUSÍ KOUŘEM

Generální ředitel společnosti Bohemian Breweries Limited Alexander William Wentworth Forbes v Praze začal úřadovat v roce 1890. Spolu s rodinou se nastěhoval přímo do areálu libeňského pivovaru a už 30. ledna byl anglický pár středem pozornosti na plese libeňské sladovnické chasy, který se konal ve vyhlášeném hostinci U Deutschů (Pivovarské listy, 1890). I z toho je patrné, že právě pivovar na dynamicky se rozvíjejícím pražském předměstí považovala společnost za svou vlajkovou loď. Závod mohl těžit z výhodné polohy nedaleko obou libeňských nádraží, a tak bylo libeňské nabízeno některým vzdálenějším hostincům místo piva ze závodu pražského. Ten proto bezprostředně po spojení s ostatními dvěma pivovary zaznamenal drobný propad, libeňskému pivovaru naopak v rámci tohoto zefektivnění distribuce přibýli noví odběratelé (The Brewers' Journal, 1891).

Britové také na počátku 90. let bývalý Knoblochův pivovar značně přestavěli. Podél nově narýsované uliční čáry vyrostly elegantní budovy varny a ležáckých sklepů, přestavěna byla stávající kotelna. Čtyřicetimetrový komín, který dodnes připomíná průmyslovou minulost tohoto koutu Libně, však pochází až z roku 1912 (Archiv ÚMČ, Plány, 1890–1912). Jeho postavením definitivně skončila přes dvacet let trvající válka mezi pivovarem a úřady kvůli „*hustému dusivému kouři*“, který obtěžoval okolí. Pražskému magistrátu ustoupil až nový majitel závodu Josef Kornfeld. Ten nejprve zrušil ve varně přímé topení a zavedl topení párou, pak nechal zbourat původní nízký komín kotelny a postavil místo něj ten současný. To Wentworth Forbes dokázal výtky úřadů s klidem Angličana úspěšně ignorovat. A to i přesto, že už v roce 1891 povolilo karlínské okresní hejtmánství užívání nové varny a kotelny jen za podmínky, že „*dosavadní topení bude nahrazeno jinými, k úplnému spalování kouře zařízeními*“ (Archiv ÚMČ, Dopis, 1906).

2 EXPORT DO BRAZÍLIE?

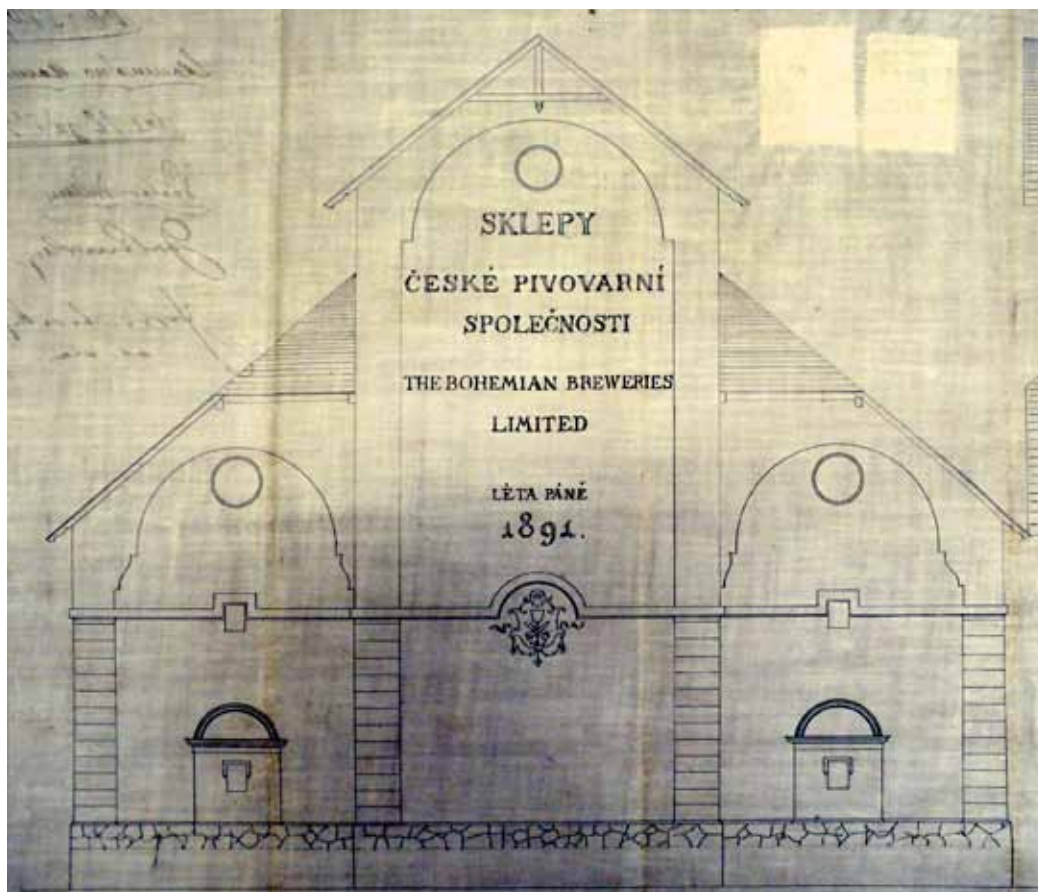
Jméno libeňského pivovaru bylo ale skloňováno i v příjemnějších souvislostech, například, když přišla řeč na exportní plány společnosti. Hovořilo se především o Anglii, Indii a Jižní Americe, v lednu 1890 přinesly Pivovarské listy zprávy o várci speciálních patnáctistupňových pív určených pro jihoafrický trh (Pivovarské listy, 1890). Do exotických krajín se ale vyváželo také pivo štajgrovské, podle inzerátu z počátku 90. let „*velmi silné*“ do Jižní Ameriky, Anglie a Afriky (Lešer, V., adresář, 1891).

V roce 1891 zas redakce Pivovarských listů testovala 20 lahví tmavého piva, které měl sládek Národního pivovaru Antonín Nolč exportovat do Salvadoru, Kostariky, Guatemaly a do Brazílie. Tyto informace ale už v následujícím čísle uváděl na pravou míru dopis zasláný do redakce Wentworthem Forbesem. „*Dovolují si tímto oznámiti, že skutečně pivo ve značném množství exportujeme, že však všechny bližší údaje nebyly správné,*“ napsal generální ředitel (Pivovarské listy, 1891). Jak mohl podobný článek plný blíž nespecifikovaných nepřesností vyjít? Leccos naznačuje už tato připojená poznámka: „*Při znaleckém posuzování k chemické analýsi nedošlo, protože lahve byly příliš brzy vyprázdněny*“ (Pivovarské listy, 1891). Nezbyvá než věřit, že ostatní příspěvky do odborných listů vznikaly za střeliva.

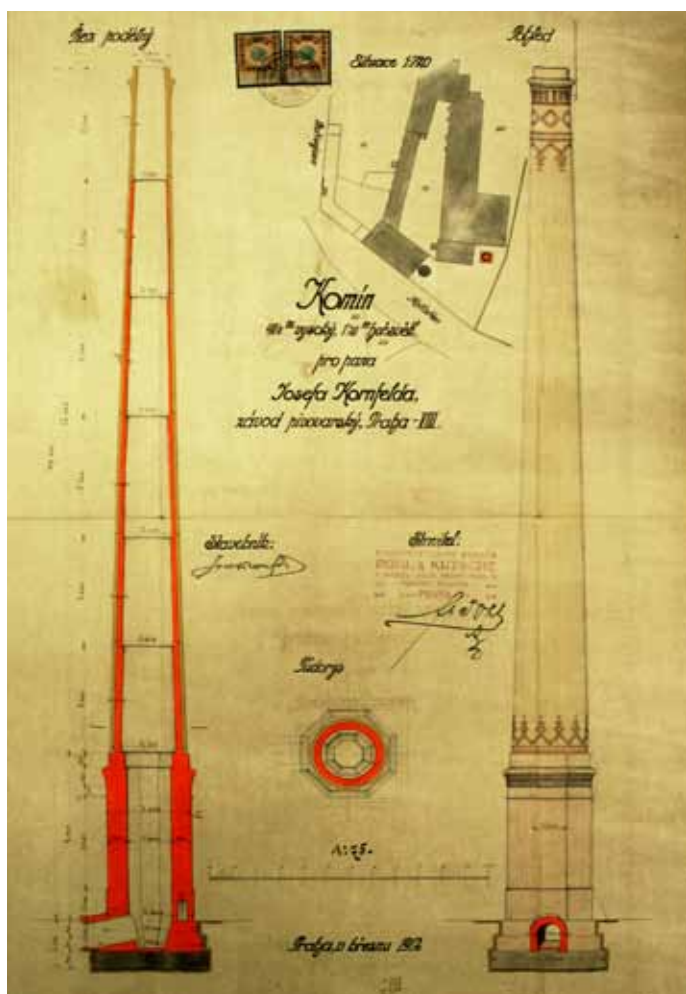
3 „SIBÍŘSKÝ MOR“ A VELKÁ POVODEŇ

Počáteční investice do všech tří závodů naznačují, že vedení společnosti i po hrůzostrašném začátku věřilo v její možnou prosperitu. Podstatně jinak to ale vypadalo na londýnských zasedáních valných hromad, ze kterých akcionáři odcházeli značně rozmrzení. K pravidelným výmluvám na pivovar U Štajgrů a nepřízeň počasí, ze kterých i Londýňanům musela Praha připadat jako nejdešivější a nejchladnější místo na světě, se každý rok přidávala nová a nová zdůvodnění, proč ani tentokrát nebudou vypláceny dividendy.

Plná stesků byla už první řádná valná hromada, která se konala na počátku roku 1891. Podplukovník Duncan Stewart, který v předsednickém křesle vystřídal McHardyho, zmínil mimo jiné i pandemii takzvané ruské chřipky, která Evropu zasáhla v letech 1889 a 1890. „*Jak*

Plány nové budovy libeňských sklepů se sladovnickým znakem na průčelí (Archiv ÚMČ Praha 8)

Komín bývalého pivovaru stojí v Libni už přes sto let (Archiv ÚMČ Praha 8)

může to dopadati s konzumem, když téměř třetina obyvatelstva Čech buď byla již nebo jest stížena sibiřským morem," (Pivovarské listy, 1890) hořkovali v lednu 1890 čeští pivovarníci.

Mluvílo se také o velké vodě, jež se na počátku září 1890 prohnala Prahou a mimo jiné strhla i tři oblouky Karlova mostu. Libeň patřila mezi nejsilnější zasažené oblasti. Během okamžiku se tu ocitlo bez střechy nad hlavou na osm stovek lidí a obec byla na několik dní téměř odříznuta od Prahy. Silnice byly zcela zatopené a jediná cesta vedla po železničních náspech (Hejtmánek, 1896). Horké chvíle zažili v noci na 4. září i zaměstnanci „anglického“ pivovaru, kteří bydleli v jedné z níže položených budov na břehu potoka Rokytka. „Byli zaplaveni až do I. patra a musili se v noci na kvap vystěhovati a všichni majetek svůj vodě na pospas zůstaviti," popsal rušnou noc svých podřízených sládek František Ronz. Voda se ale dostala i do samotného pivovaru, zatopila varnu, část sladovny a sklepy se zásobami piva. Zaplavená byla i přístupová cesta a protože pivovar vcelku logicky nedisponoval žádnou lodí, museli se zaměstnanci „převážeti ve velké bedně s jedné strany na druhou.“ Když voda opadla a personál se opět dostal k sudům do sklepů, začalo se libeňské pivo opět vystavovat. Výpadek trval pouhé čtyři dny (Pivovarské listy, 1890).

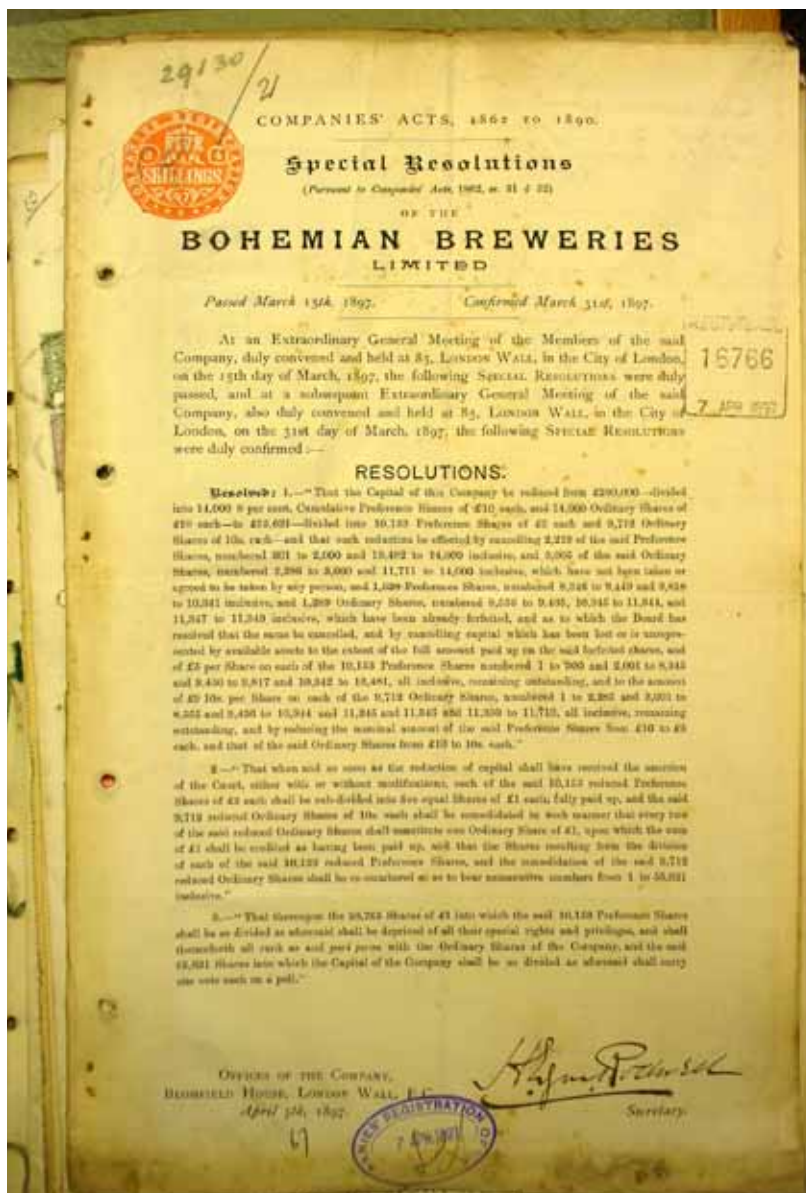
4 HROZBA NOVÉ KONKURENCE

Mnohem větší hrozbou než rozvodněná Vltava a ruská chřipka dohromady byla pro Bohemian Breweries nová konkurence, která začala v polovině devadesátých let vážně ohrožovat odbyt jejího piva. Pražská předměstí představovala pro stávající pivovary velice atraktivní a navíc perspektivní trh, a bylo jen otázkou času, kdy se objeví někdo nový, kdo si bude chtít z tohoto koláče také urvat svůj díl. Podnikatelé z Královských Vinohrad plánovali stavbu pivovaru už v roce 1885, na sousedním Žižkově se o podobném projektu hovořilo na počátku 90. let. Z nerealizovaných podniků musel Wentworth nejvíce strašit ten karlínský, jenž měl vzniknout v bezprostředním sousedství „jeho“ libeňského pivovaru. Společnost, která chtěla v roce 1893 postavit pivovar na úpatí Vítkova v dnešní Pernerově ulici, už měla úředně schválené stanovy a dokonce přistoupila k upisování akcií. Naštěstí pro Brity se tento projekt neuskutečnil stejně tak jako výstavba akciového závodu na místě zvaném Ztracená varta u dnešní Nemocnice Na Bulovce (Hruška, 2010).

5 MILÁČEK VINOHRADSKÉ PĚČE

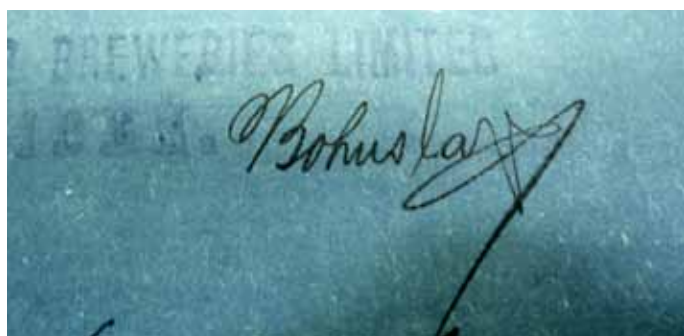
Vářit se nakonec přeci jen začalo na Královských Vinohradech. Na konci roku 1892 byl založen přípravný výbor nové akciové společnosti a v následujícím roce se začalo se stavbou pivovaru na pozemcích podél Korunní ulice. Práce postupovaly rychle kupředu, a tak mohlo být pivo z moderního Městanského pivovaru na Královských Vinohradech už v říjnu 1894 slavnostně rozváženo do okolních hostinců. „Již tedy ve čtvrtek 1. listopadu pít budeme všichni pivo z městanského pivovaru na Královských Vinohradech. Nedočkavost je neobyčejná a každý počítá dny i hodiny, kdy bude moci přikloniti k ústům pohár nového moku chmelového," básnily Vinohradské listy (Vinohradské listy, 1894).

V prvním roce 1894/1895 uvařili na Královských Vinohradech přes 65 000 hektolitrů, tedy dvakrát více, než kolik se původně plánovalo. Nový pivovar si své místo na slunci vydobyl i na úkor závodu prác-

Rozhodnutí o snížení základního kapitálu společnosti (The National Archives, fond Board of Trade (Companies Registration Office) – St. Pauli Breweries Company Ltd., Bohemian Breweries Ltd.)

ského, jemuž přetáhl část odběratelů. Ironií osudu byl jedním z jeho zakladatelů i expračský Josef Kašpar. Varování před hrozbou konkurence „nového akciového pivovaru moderně technicky vybaveného“ (The Brewers' Guardian, 1895) zaznělo z úst předsedy správní rady už na valné hromadě v lednu 1895, která se jinak nesla v celkem optimistickém duchu. Nechyběly samozřejmě tradiční stesky nad Národním pivovarem, ale jak pračskému, tak libeňskému pivovaru se v posledních dvou letech dařilo a firma oba závody částečně modernizovala. Nová konkurence tedy nemohla přijít z horší čas. Výroba v pračském pivovaru, který atakoval hranici 50 tisíc hektolitů

Podpis Bedřicha Bohuslava najdeme kupříkladu i na stavebních plánech (Archiv ÚMČ Praha 8)

rů, klesla během následujícího roku téměř o pětinu (The Brewers' Journal, 1896).

Vinohradský pivovar byl oproti tomu pračskému ve značné výhodě. Oba sice byly akciovými společnostmi, ale zatímco akcionáři Bohemian Breweries byli na druhém konci Evropy, mohli ti vinohradští svůj závod aktivně podporovat. Již od počátku byla nová společnost chytře koncipována na bázi vinohradského lokálpatriotismu. Při upisování akcií dostaly přednost osoby, které „v Královských Vinohradech bydlí neb majetek nemovitý zde mají“ (Vinohradské listy, 1893, reklama), především pak vinohradští hostinští, kteří coby akcionáři logicky hromadně přecházeli na vlastní pivo. Výhodou byly pro nový pivovar i vazby na obecní a okresní samosprávu. Ve vedení společnosti stáli i tři vinohradští starostové, a tak není divu, že byl někdy pivovar hanlivě označován za „miláčka vinohradské péče“. A bezpochyby čas od času došlo i na špinavou „pivovarskou politiku“, kterou se dal nový hostinský žadající o udělení koncese nasměrovat k té „správné“ značce piva (Obzor vinohradský, 1899).

6 POSLEDNÍ MLÁTO OD ŠTAJGRŮ

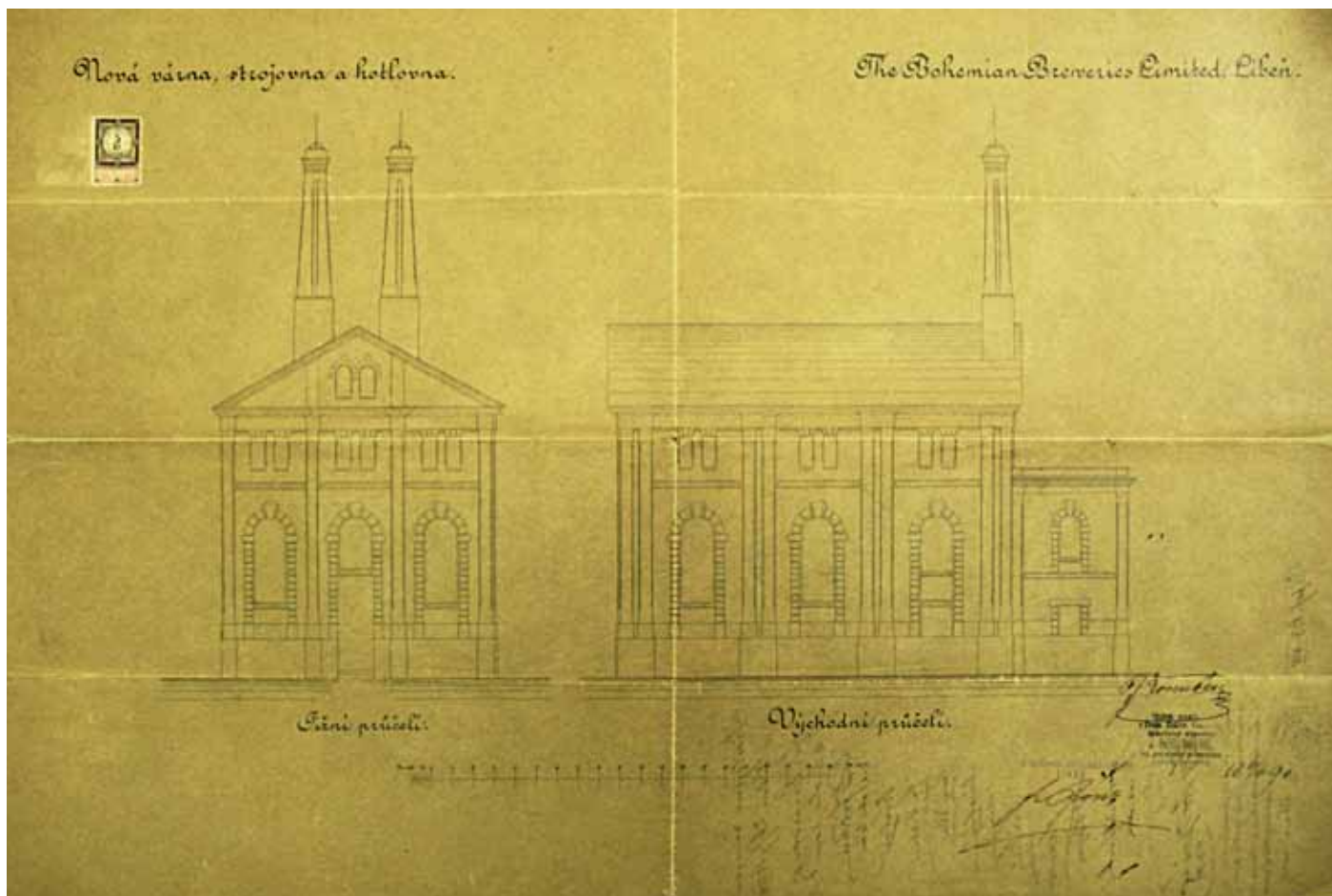
Výhlídky do budoucna tedy pro Bohemian Breweries nebyly dvakrát povzbudivé. V roce 1896 navíc začal vyrůstat nový velkopivovar v Holešovicích a o rok později na veřejnost pronikly zprávy o plánech pražských sládků vystavět společný závod v Braníku. Do roku 1897 už ale společnost vstupovala pouze se dvěma fungujícími pivovary – v lednu se přestalo vařit U Štajgrů, kde se výroba dlouhodobě nevyplácela. V provozu nadále zůstala restaurace, jen si v ní štamgasti místo štajgrového museli zvykat na pračské a libeňské pivo. „Společnost zničila pivovar, jenž vedle velkých závodů pražských nedohlednou řadu let mohl skvěle existovat“, rozhovořily se ve štajgrovském nekrologu Národní listy (Národní listy, 1897).

Autor článku přeháněl, na konci 19. století už i těm nejsentimentálnějším staromilcům muselo docházet, že jsou dny pivovarů v centru staré Prahy definitivně sečteny. Přesto ale byla tečka za příběhem slavného pivovaru snad až příliš hořká. Poslední várka v něm byla podle Národních listů uvařena jen proto, aby pivovar mohl jistému sedlákoví dodat slíbený povoz mláta. Jako hodně nepovedený žert teď musel akcionářům připadat i pohled na odhad ceny pivovaru z roku 1889. Skoro 40 % částky tehdy tvořila položka „goodwill“, kterou lze zjednodušeně vysvětlit jako souhrn dobrého jména podniku, zkušeností personálu a obliby jeho výrobků mezi zákazníky. Tento bezmála milion zlatých ztratil po uzavření pivovaru jakoukoliv hodnotu (Brewers' Guardian, 1889).

Je dost dobře možné, že smrtelnou ránu pivovaru U Štajgrů zasadila obrovská defraudace, na kterou se koncem roku 1896 přišlo v libeňském pivovaru. Podle svědků velice pořádný a skromný pokladník Bedřich Bohuslav, jenž do pivovaru nastoupil ještě za Karla Knoblocha, dokázal od roku 1892 z pokladny zpronevěřit 27 298 zlatých. Všechny peníze prohrál v loterii. Zarážející byl na celém případu především fakt, že vedení společnosti Bohuslavovi naprosto důvěřovalo, a dlouhá léta vůbec neprovádělo kontrolu účetnictví. Tato „bezpříkladná nedbalost ve velkém závodě, kde činí denní obrát v pokladně třeba několik tisíc“ (Národní politika, 1897), překvapila i soudce a nakonec byla pro pětaticetiletého Bohuslava polehčující okolností. Soud ho poslal za mříže jen na deset měsíců, přestože mu hrozilo až pět let.

7 BANKROT

Když se na jaře 1899 objevila zpráva o bankrotu anglické společnosti, překvapilo to v odborných kruzích jen málokoho. Problémy už se nedaly utajit. Firma na mimořádné valné hromadě v roce 1897 výrazně snížila akciový kapitál (National Archives, usnesení, 1897) a začala postupně rozprodávat svůj majetek. Na počátku roku 1898 prodala větší část zrušeného Národního pivovaru podnikateli Josefu Novákovi, který na jeho místě nechal postavit moderní obchodní dům. Podle dobové tisku zaplatil Novák přes 420 000 zlatých, ve stej-

Poměrně atypická budova libeňské varny z 90. let 19. století (Archiv ÚMČ Praha 8)

ném roce pak společnost zpeněžila ještě druhou část pivovarského areálu směřující do Štěpánské ulice za 200 000 zlatých (Pivovarské listy, 1898).

Když domácí věřitelé nepřistoupili na kompromisní vyrovnání, které jim Wentworth Forbes nabízel, znamenalo to definitivní konec. Společnost skončila v konkurzu. Největšími domácími věřiteli byly Zemská a Živnostenská banka dohromady se skoro 200 000 zlatých, konkurzní správce evidoval i pohledávky dodavatelů ve výši 160 000 zlatých a velké nedoplatky na daních (Pivovarské listy, 1899). Provoz v Libni a Práčích se sice nezastavil, ale problémy majitelů se odrazily na objemu výroby a odbytu obou závodů. V Libeňském pivovaru klesla výroba na počátku 20. století na 34 000 hektolitřů, v Práčích nebyl propad tak dramatický. Důvodem byl i rychlý prodej pivovaru Emilu Steinovi a Josefu Kornfeldovi hned v roce 1899 (Likovský, 2006).

To libeňský závod zůstal správci konkurzní podstaty na krku podstatně déle, spolu s věřitelským výborem složeným převážně z německých továrníků a obchodníků v něm hospodařil až do roku 1907. Pivovar koupil Josef Kornfeld, který se předtím nechal od Emila Steina vyplatit ze společného podniku v Práčích. Až v tento moment

mohla být londýnská společnost The Bohemian Breweries Limited definitivně zrušena.

8 ATENTÁTNÍK Z PIVOVARU

A na samý závěr ještě trocha bulváru. Když byl v únoru 1898 v guatemalském hlavním městě zavražděn prezident José María Reina Barrios, přinesla redakce Prager Tagblattu senzační odhalení. Anglický atentátník Edgar Zollinger, kterého krátce po útoku rozstříleli prezidentovi osobní strážci, býval zaměstnancem Bohemian Breweries. „Už během svého pobytu v Praze často povídal, že musí do Guatemaly, aby tam svému příteli pomohl stát se prezidentem, a sám tím získal vysokou státní funkci. Tato slova ale samozřejmě vždy všichni brali jen jako žert,“ (Prager Tagblatt, 1898) hltili čtenáři německých novin podrobnosti z atentátníkovy života. Historka o mladém „vytáhlém sportmanovi“ z pivovaru, který položil život za guatemalskou opozici, byla s největší pravděpodobností jen novinářskou kachnou. Na druhou stranu, do celého příběhu Bohemian Breweries by zapadala naprosto dokonale.

LITERATURA / REFERENCES

Archivní materiály

Archiv ÚMČ Praha 8, fond Libeňský pivovar.

The National Archives, fond Board of Trade (Companies Registration Office) – a St. Pauli Breweries Company Ltd. a Bohemian Breweries Ltd.

Periodika

Národní politika, 1897

Obzor vinohradský, 1899

Pivovarské listy, 1890, 1891, 1898, 1899

Prager Tagblatt, 1898

The Brewers' Guardian, 1889, 1895

The Brewers' Journal, 1891, 1896

The Financial Times

Vinohradské listy, 1893, 1894

Literatura

Hejtmánek, L., 1896: Libeň: historický nástin. Nákladem obce libeňské, Praha

Hruška, L., 2010: Přeměna nuselského pivovaru na akciovou společnost na pozadí pražské „pivovarnické horečky“ devadesátých let 19. století ve světle dobového tisku. Pražský sborník historický, 273–323.

Lešer, V. (ed), 1891: Adresář Klálovského hlavního města Prahy a sousedních obcí Bubenče, Holešovic-Buben, Karlína, Smíchova, Kr. Vinohradů a Žižkova. Nákladem důchodu obce Pražské.

Likovský, Z., 2006: Pivovary československého území 1900–1948. Výzkumný ústav pivovarský a sladařský, Praha.

Do redakce došlo / Manuscript received: 17. 2. 2012
Přijato k publikování / Accepted for publication: 15. 2. 2013